

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ШАНДОРА ПЕТЕФІ НА ЗАКАРПАТТІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія; Соціальні комунікації. Випуск 27.

УДК 821.511.14.09

Ур Л., Мальяр Л. Рецепт творчості Шандора Петефі на Закарпатті.

Анотація. У статті висвітлюються факти про перебування Шандора Петефі на Закарпатті, його враження від подорожі, простежуються питання перекладу і рецепції творів угорського класика у краї.

Ключові слова: творчість Шандора Петефі, Закарпаття, літературне краєзнавство.

Resume. The questions of popularization of the works of the Sándor Petőfi in Transcarpathia.

Key words: Hungarian literature, works of the Sándor Petőfi, literary country studies, popularization of the works of the Sándor Petőfi in Transcarpathia.

Шандор Петефі є поетом світової слави, перед його творчістю схиляються люди різних національностей, геніальна спадщина угорського класика не обмежена часовими і національними межами, бо наповнена загальнолюдським змістом. І хоча Закарпаття в своєму історичному минулому зазнавало поугорщення, наші країни завжди з повагою ставилися до Петефі, бо він був співцем свободи, відстоював гідність як окремої людини, так і цілого народу. Ось як про це сказав закарпатський поет Петро Скунець у своєму вірші, присвяченому Шандору Петефі:

Я єсть маляр! – і русину задарма

хотів жандарм відважити удар,

коли з'явився Петефі,

жандарма

відсторонив:

– Не ти, а я маляр!

– Ти хто такий?

– Я Петефі - та й досить.

– І не твоя Мадярщина – моя...

Поет радіє, що на сьогодні українці і угорці - це два дружні народи, які пишаються своїми славними синами - національними геніями Шевченком і Петефі, але водночас з великою повагою ставляться до культури один одного:

Ага, сьогодні не маляр - угорець.

І я не русин - українець я ...

Так от: мені угорець-духотворець,

що засвітив нам Петефі ім'я.

І від народу я не відвернувся,

що дав мені співця у вічний дар,

що стали рідні Петефі і русин

так само, як Шевченко і маляр... [13, с.308-

310].

Для нас, закарпатців, Петефі особливо близький ще і тим, що він подорожував нашим краєм, і це відобразилося у його творчості. У липні 1847 року Петефі, їдучи в місто Ердед до своєї нареченої і майбутньої дружини Юлії Сендреї, побував на Закарпатті, яке входило тоді до складу Угорщини. Із "Дорожніх листів" до свого друга Фрідеша Керені, а також із віршів Петефі дізнаємось про враження поета від подорожі Закарпаттям, у якому провів три дні, відвідавши Ужгород, Середне, Мукачево, Берегово, село Бадалово.

В Ужгород Петефі приїхав пізно ввечері 11 липня 1847 року. Переночував у готелі "Чорний

орел" на лівобережжі. Зараз іменем Шандора Петефі названо площу, на якій у той час знаходився цей готель, а на будинку школи мистецтв, яка зараз теж носить ім'я Петефі, читаємо напис: "На цій площі стояв трактир "Чорний орел", у якому в ніч з 11 на 12 липня 1847 року зупинився Шандор Петефі". Меморіальну дошку із цим написом було встановлено ще в 1911 році, з цієї нагоди відбулося урочисте святкування, проголошувались промови, читались вірші. На святкуванні був присутній також представник Угорської Академії Наук відомий дослідник Петефі Золтан Ференці [17, с. 26].

Ужгород Шандору Петефі не сподобався, і для цього були певні причини: перед трактиром він побачив велику калюжу, яку нелегко було обійти візникові, з яким Петефі прибув до Ужгорода. Скуштувавши страв у найближчій корчмі, поет залишився незадоволеним, бо зіткнувся зі злиднями, безкультур'ям, антисанітарією, що було характерним у той час особливо для лівобережної частини Ужгорода, де в першій половині XIX ст. проживала здебільшого бідніша частина населення міста [4, с. 37]. І тому у своєму листі від 11 липня 1847 року Петефі так образно висловився про Ужгород: "А взагалі Унгар - бридке місто, - грязне, нечепурне, ніби п'яниця, що впав у калюжу і весь, вимазаний, плентається, хитаючись, додому" [7, с. 75].

Така негативна оцінка Шандора Петефі, хоча і була продиктована об'єктивними причинами, не відображає загальної картини міста в той час, у чому переконують враження від знайомства з містом інших відомих діячів культури. 1839 року в Ужгороді побував український поет Я.Головацький, який у своїх дорожніх нотатках "Мандрівка по Галицькій Русі та Угорській Русі" записав: "Дерев'яним мостом на річці Уж в'їхав я до головного міста - Ужгорода. Вулиці доволі широкі, бруковані. Будинки цегляні, будовані в ряд, крамниці великі, одне слово, місто виглядає кращим від усіх, які я досі бачив на цій землі" [Цит.: 4, с.36]. А 1842 р. Ужгород відвідав відомий російський вчений-славіст І.І.Срезневський, він жив на правобережжі, в непоганому, як на ті часи, готелі "Корона", був гостем місцевих аристократів, єпископа, і тому його оцінка Ужгорода теж є позитивною [4, с. 36].

Отже, реальне бачення Ужгорода в кінці 30-х, в 40-і роки XIX ст. можемо вивести із цих суджень разом взятих.

Вранці 12 липня Петефі відправився до Мукачева, зокрема побував у Мукачівському замку, який в той час, як і протягом багатьох років, був однією з найбільших політичних в'язниць Угорщини. У "Дорожніх листах" Петефі так описав свої враження від знайомства із замком: «... Він стоїть серед рівнини, на високому пагорбі, в добрих 15-и хвилинах від міста. На схилі пагорба росте виноград... Не хотілось би мені пити вино із цього винограду... Мені здавалось би, що п'ю сльози в'язнів... Бог його знає чому, але в цих стінах у мене так стислось серце, що я ледве дихав. Почуття свої я виразив у вірші. Це були гнітючі відчуття...» [7, с. 76].

Поет обійшов всі двори і декілька залів, в'язницю йому не показували. "Може, тому, що я був один і ніхто мене не знав, а, можливо, в підземелля взагалі нікого не впускали? Не знаю!" - пише Петефі. В одному залі він побачив портрети угорських національних героїв Ференца Ракоці та Ілони Зріні. Ця зустріч із портретом Ілони Зріні в замку, який вона колись захищала від габсбурзьких нападників, не пройшла безслідно [7, с.76]. Петефі у своєму вірші "У Мукачівському замку" згадав ті славні часи, коли цей замок був твердиною борців за свободу. Та поет змушений звернутися до гіркої дійсності - колишня твердиня лицарів свободи стала політичною в'язницею, оселею рабів. Із документів відомо, що в 40-х роках XIX ст. у Мукачівському замку томилися політичні в'язні, які виступали проти австрійської монархії. Холодом, сваволею насильників повіяло на поета від цих високих мурів, жахом пронизують слова із вірша, в яких поет надає перевагу смерті перед цією гнітючою в'язницею. Художній переклад вірша Ш.Петефі "У Мукачівському замку" на українську мову зробив закарпатський поет Юрій Шкробинець [15, с.46-47].

Мукачівський замок згадується і у вірші "Австрія", в якому Петефі гнівно зауважує Габсбургам: «Для того і воздвигли ви Мункач, щоб розуму вогонь, який кайдани палить, загнати глибоко під землю, щоб над ним у темряві страшній могла зростати квітка тиранії...» [6, с.244].

12 липня, ввечері, Петефі прибув до Берегова. Дорогою поет бачив, як у парку літню пору дівчата загрибають сіно, а хлопці складають його у копиці. Цю нелегку працю Шандор Петефі змалював у своєму вірші "У полудневу спеку", вдаль переклад якого на українську мову зробив Ю.Шкробинець [15, с.47].

В листі Петефі зазначив: "Відстань від Берегова до Мукачева - на одне годування (відрізок часу, через який треба нагодувати коней - біля 30 км). Звичайне польове містечко, в якому є готична церква, комітатський будинок та мадярський корчмар ...» [7, с. 77].

Ночував Петефі у готелі «Орослан» («Лев»), про що нагадає споруджена Жужаною Ортутай меморіальна дошка, яку встановили 1991 року на будівлі колишнього готелю.

Як дізнаємося із дорожнього листа, написаного 17 липня в місті Сатмарі, 13 липня Петефі поспішно наймає нових коней та їде далі. Він не міг

знайти добрих коней, тому що були саме жнива, і всі коні були зайняті у полі. Однак, несподівано для самого поета, берегівські коні того ж таки дня доставили його в Сатмар. Точно не встановлено, якою дорогою виїхав Петефі з Берегова - через Бакту й Гечу, або через Лужанку і Мачалу? Відомо лише те, що він проїздив через Бадалово. Петефі пише: «Біля Бадалова, поміж комітатами Берег і Сатмар, я перейшов Тису, гарну Тису» [7, с. 78].

В пам'ять про проїзд через село видатного поета закарпатці ще 1938 року з нагоди 115-ї річниці з дня народження Шандора Петефі відкрили меморіальну дошку. Очевидці згадують, що в той недільний день (14 серпня), незважаючи на те, що накрапував дощ, з навколишніх сіл і віддалених міст області з'їхалось більше двох тисяч осіб. Свято розпочалося виконанням пісень на слова Петефі та декламацією його віршів, звучали промови громадських і культурних діячів. Вчитель-літератор Пал Ілку підкреслив, що лише тоді закарпатці можуть вважати себе гідними традицій Петефі, коли включаються в боротьбу проти здійснення гітлерівських планів [10, с. 33-36].

На жаль, в тексті меморіальної дошки допущено помилку. Напис на дошці повідомляє: «17 липня (насправді 13 липня) 1847 року повз ці святі стіни пройшов світославний співець угорської нації, апостол свободи, що загинув смертю хоробрих. Пам'ять про нього навіки-віків збережуть серця угорців, трепетно озиваючись на його пісні». До цих слів ми додамо, що пам'ять про геніального поета бережуть не лише угорці, але й інші народи. Адже ім'я Петефі стоїть поруч із найсвітлішими іменами людства - Шевченком і Пушкіним, Міккєвичем і Байроном, Гейне і Гюго...

Вчені-дослідники літературного процесу Закарпаття Я.Штернберг, Ю.Шкробинець, З.Медве вважають, що першими українцями, які познайомились з творами Петефі, були закарпатці, і було це ще за життя поета. Цьому сприяла історична обстановка: Закарпаття входило до складу Угорщини, у місцевих школах було обов'язковим вивчення угорської мови, багато закарпатців навчалось в освітніх закладах Угорщини, і тому, добре володіючи угорською мовою, русини (українці) Закарпаття могли читати Петефі в оригіналі, перекладати його твори закарпатським діалектом, під впливом творчості угорського поета писати свої твори. Це підтверджується уже таким фактом: 1849 року семінарист Іван Рабар під значним впливом "Національної пісні" Шандора Петефі написав вірш "Свобода", який був випущений у світ у цьому ж році ужгородською друкарнею [5, с.50].

Як відомо, "Національна пісня" Петефі стала гімном угорської революції 1848-1849 років. Ужгородці із захопленням прийняли події революції, офіційно відзначили 27 березня 1848 р. повалення монархії в Угорщині і проголошення незалежності, на центральній площі міста під загальні вигуки схвалення було спалене чучело австрійського імператора, у місті створювались загони національ-

ної гвардії. І от, коли вербувальники національної гвардії прийшли до Ужгородської семінарії, студенти зустріли їх піснею на слова Шандора Петефі «Встань мадяре. Зве країна!» [4, с.37]

А Я. Штернберг наводить і такий цікавий факт: вірш Шандора Петефі “Королям” був відомий ще у 1848 році у Мукачеві: міський голова закрити у в’язницю юнака за те, що той голосно наспівував цей вірш на вулицях міста [17, с.26].

Передові представники інтелігенції уже в кінці XIX - на початку XX ст. популяризували творчість Петефі на Закарпатті, перекладали його твори на місцеву мову. Дослідник З.Медве виявив, що з нагоди п’ятдесятиріччя з дня смерті Шандора Петефі 1899 року закарпатський часопис “Неділя” в №31 на першій сторінці друкує урочисту згадку про Петефі. Тут подано коротку біографічну довідку, в якій порівнюється Шандор Петефі з українським Шевченком, з російським Пушкіном і сербським Змай-Йовановичем. Автор цієї урочистої публікації констатує, що поет посів вже достойне місце в світовій літературі тим, що його переклали на мови всіх культурних народів світу. Читач бачив тут також портрет поета та ілюстрації, на одній з яких зображено у підніжжі монументу Петефі народне зібрання. Часопис друкує і переклад вірша Петефі “Моя молитва”, під віршем ім’я перекладача не вказано, але, як встановив З.Медве, переклав поезію редактор “Неділі” Михайло Вработель [5, с.56].

У лютому номері 1900 року часопис «Неділя» опублікував переклад вірша Петефі під назвою «Из Петевфія», перекладача цього вірша теж не названо. З.Медве має підстави стверджувати, що цей вдалий переклад із оригіналу здійснив закарпатський літератор Гядор Стрипський [5, с.57].

Дослідник Я. Штернберг констатує і такий цікавий факт: 1900 року була опублікована наукова праця Юрія (Калмана) Жатковича “Короткий нарис малоросійської (української) літератури”, в якій автор вперше робить паралель між Петефі та Шевченком, називаючи Шевченка - “українським Петефі” [17, с.28].

Краєзнавець Юрій Качій знайшов рукописний вірш закарпатського поета Феодосія Злоцького, присвячений пам’яті Петефі і написаний ще 1902 р. Поезію написано угорською мовою, в ній автор оспівує велич поета і сумує з приводу його передчасної смерті. От як звучать рядки цього вірша в перекладі Ю.Шкробинця:

Зринув, мов комета, зник, мов блискавиця.
Світлий та короткий був політ у нього.
О, він - диво дивне, він - земна зірниця,
Велетень, що досі не було такого! [14].

Поезію Петефі популяризував також закарпатський письменник XIX ст. Іван Сільвай. Ще навчаючись у семінарії в Будапешті Сільвай, як дізнаємось із його автобіографії, захоплювався творчістю Петефі і під цим впливом почав писати власні вірші угорською мовою [12, с.112]. Вплив поезії Петефі помітний на багатьох творах Сільвай, особливо це простежується в його сатири “Долой королей”. Пізніше І.Сільвай перекладав твори Петефі з

оригіналу, що, зокрема, підтверджується публікацією вірша Петефі “Среди питья” в перекладі Сільвай (подано підпис: Уриил Метеор) у закарпатському календарі-місяцеслові за 1905 рік.

На початку XX ст. перекладав твори Петефі і закарпатський письменник О.С. Келлій. У місяцеслові на 1909 рік у його перекладі опубліковано два вірші Шандора Петефі під назвами “Задзвонили уже давно на вечір” та “Думи п’яниці”.

1912 року місцева газета «Наука» (№10) друкує ще один вірш Петефі “Мадярська народна співанка”, тут же вказано ім’я перекладача - А.Новака.

А 1916 року невідомий закарпатський поет опублікував у календарі місцевою мовою вірші Петефі «Національна пісня» і «Завітав я на кухню». Дослідник Ю.Шкробинець зазначає, що переклади підтверджують те, що невідомий поет володів угорською мовою і користувався у своїй роботі безпосередньо оригіналом [14].

Про великий інтерес до творчої спадщини Петефі у нашому краї свідчить і те, що 1923 року закарпатці урочисто відзначили сторіччя від дня народження угорського поета. З цієї нагоди в обласному центрі проводились літературні святкування, читались лекції, на яких висвітлювався життєвий і творчий шлях поета. У Берегові святкування відбулися у приміщенні готелю “Орослан”, в якому колись зупинявся Петефі. Як повідомляють тогочасні газети, тут зібралися найкращі декламатори міста. Публіцист Бейло Ковач так сказав: “Ми люди Берегова ніколи не забудемо, що тут був Петефі, його кроки з гордістю берегтиме наша земля...” [17, с. 27].

Із преси відомо, що такі святкування відбулися в селах Бовтраді, Вишкові, Баркасові.

Творчість Шандора Петефі надзвичайно цікавила і такого відомого закарпатського літератора, як Василь Гренджа-Донський. Ще юнаком він добре володів угорською мовою і, як свідчать його спогади, у вільний від роботи час читав твори угорських класиків, зокрема - і Петефі. Перу В. Гренджі-Донського належить переклад відомої поеми Шандора Петефі “Апостол”, над яким він працював протягом 1924-1944 років. От як про це він висловлюється в одному з листів до своєї доньки Зірки: “Переклав я його (“Апостола”), бо захопився ним. Писаний “Апостол” перед стома роками, а який він свіжий, який актуальний. А скільки в ньому гумору, сатири, ідкого глуму! Не дармо Петефій-Петрович, це ж слов’янська душа! Мати чистокровна словачка, а батько або бачванський серб, або бачванський українець. (Петефій - це літературне ім’я). Слов’янська натура, буйна душа, весела вдача, плаксивість, войовничість, натхнення, гнів - все, що тільки захочете!” [3, с. 371].

У 30-40-х роках XX ст. окремі твори Петефі перекладали закарпатські літератори - Федір Потушняк, Андрій Карабелеш, Михайло Попович, Омелян Балецький, Йосип Архій, Юрій Качій, Петро Міговк. Твори Петефі, перекладені цими літе-

раторами, пропонувались і для вивчення у школах, про це свідчать підручники, які використовувались у шкільній практиці Закарпаття того часу.

У радянські роки інтерес до творчості Петефі у нашому краї поглиблюється. У цей час слід відмітити майстерну перекладацьку діяльність закарпатського літератора Юрія Шкробинця. 21 березня 1948 року у “Закарпатській правді” з’явилась його перша публікація перекладу вірша Петефі “Національна пісня”. Потім окремими книгами у перекладі Ю.Шкробинця вийшли поеми Петефі “Апостол” (1968) та “Витязь Янош” (1972), а також вірші для дітей “Ой вернись лелеко (1968), а у збірці “Угорська арфа” (1970) Шкробинець помістив близько сорока перекладів із Шандора Петефі.

Про глибоку повагу до Петефі свідчить і те, що 1949 року в Ужгороді вийшла збірка поезій Петефі, почали видаватись підручники для угорськомовних шкіл, в яких теж велика увага приділялася вивченню творів угорського класика. В українських та російських школах творчість Петефі вивчається у контексті зарубіжної літератури.

Дослідженням та популяризацією творчості Шандора Петефі активно займаються науковці Ужгородського університету. 1973 року в Ужгороді відбулася міжвузівська наукова конференція, присвячена 150-річчю з дня народження Шандора Петефі, на якій висвітлювались цікаві факти про життєвий і творчий шлях поета, про значення творчості Петефі для закарпатських митців.

Образ Петефі у нашому краї надихав до творчості багатьох художників та композиторів. Скульптор Анна Горват з великою художньою майстерністю створила цикл портретів на честь пам’яті поета, а закарпатський різьбяр Георгій Арпад з натхненням передає свою версію образу Петефі. Графік Василь Скакандій створив дуже вдалі ілюстрації до українськомовного видання «Апостола», а композитор Іштван Мартон поклав на музику вірш «Де пастух на ослі».

До образу Петефі неодноразово зверталися й закарпатські поети. Юрій Гойда одну із останніх своїх поезій, написану в 1954 році, присвятив пам’яті Шандора Петефі.

Угорський поет Ласло Балла, після відвідання могили Шевченка 1958 року, передає свої враження у вірші «Біля могили Шевченка». Поет відчуває себе посланцем народу Петефі, котрий приніс на берег Дніпра «стукіт серця» великого угорського поета і свою любов (цитуюмо у перекладі Юрія Шкробинця):

Всім серцем лине до Дніпра маляр,
Він хоче берег гладити рукою
І чує серця братнього удар ...
Приніс я серце Петефі з собою [2, с.149].

Звертаючись до поета-початківця, Карой Балла у своєму вірші застерігає:

Зважуй вчинки, зважуй свої кроки –
там працюють Петефі й Шевченко! [1, с.22].

Особливе ставлення до творчості Шандора Петефі Ю. Шкробинець виразив не тільки своїми майстерними поетичними перекладами творів

угорського класика на українську мову, але й такими поетичними рядками:

І знову – Петефі... Я знову в’язень тому...
Де погляд зупиню: на вірші, на сторінці, -
Те хочу вам нести в дарунок, українці, -
Поету кланяюсь, як ідолу й святому

[16, с.195].

1977 року закарпатський поет Петро Скунець написав свого чудового вірша “Петефі”, рядки якого ми вже цитували.

Отже, у нашому поліетнічному краї живе пам’ять про великого угорського поета. Яскравим свідченням цього є і спорудження пам’ятників Шандору Петефі в Ужгороді та Берегові, відкриття літературного музею імені Петефі в приміщенні Ужгородської дитячої школи мистецтв та меморіальної музейної кімнати у Мукачівському замку.

У вересні 1990 року в Ужгороді відкрито пам’ятник Шандору Петефі. Газета «Вісті Ужгородщини» так описала цю подію: “Такого багатолюддя площа Возз’єднання (зараз площа Шандора Петефі), що в обласному центрі, мабуть, ще не знала. То було велике радісне свято єднання двох сусідніх народів – угорського й українського. Тисячі людей з усієї області прийшли на свято відкриття пам’ятника великому угорському поету Шандору Петефі”. На цьому святкуванні Петро Скунець прочитав свого вірша “Петефі”. Угорський скульптор Ференц Бені дуже майстерно відтворив 26-річного Шандора Петефі. Перед глядачами постала невеликого зросту людина з мужнім, вольовим обличчям, з шаблею на боці – блискучий поет і шляхетна особистість[11].

Щорічно 15 березня, у день національного свята угорського народу, біля пам’ятника Шандору Петефі звучать урочисті промови, вірші, пісні, а до пам’ятника славному поетові приносять живі квіти.

1990 року, з нагоди 140-річчя перебування Петефі в Ужгороді, педагоги Ужгородської дитячої школи мистецтв відкрили музейну кімнату Шандору Петефі. У музеї зібрано рідкісні книги про життя і творчість Петефі, які подарував музею професор Ужгородського університету Я.І. Штернберг. Поет Микола Рішко приніс сюди дорогу реліквію – томик віршів Петефі, подарований йому друзями у важкому 1944 році, а поет-перекладач Ю.Шкробинець подарував усі видання своїх перекладів Петефі. Тут є скульптури і пам’ятні медалі, присвячені Шандору Петефі, які створила відомий скульптор із Берегова Ганна Горват. Експозицію музею прикрасили роботи угорського скульптора Тараса Руснака та мукачівського живописця Віталія Григор’єва [8].

У березні 1991 року було відкрито пам’ятник Петефі у місті Берегово. “Вісник Берегівщини” повідомляв: «Тисячі берегівчан прийшли 15 березня, на площу Ференца Ракоці, щоб взяти участь в урочистості, присвяченій відкриттю пам’ятника Шандору Петефі». Автор скульптури - будапештський скульптор Томаш Керешені. У Берегові і у Мукачеві іменем Шандора Петефі названо вулиці [9].

Про великий інтерес до постаті Петефі свідчить і такий цікавий момент із біографії поета: 1982

року закарпатський краєзнавець Василь Пагіря, гортаючи старі газети та журнали, знайшов багато легенд, які ставили під сумнів загибель Петефі на полі битви 31 липня 1949 року, тут висловлювалась думка, що він потрапив у полон, був депортований у Сибір, де жив під іменем Олександра

Петровича, і похований у Забайкаллі через багато років після прийнятої дати його смерті. Це й спонукало В.Пагірю до пошуків істини. І у 1998 році в Ужгороді вийшла у світ його книга “Загадковий Петрович”, в якій знаходимо цікаві матеріали з досліджуваної проблеми [10].

Література

1. Балла К.Л. Звернення до поета // К.Л. Балла Речетативи: Поезії / К.Л. Балла; перекл. І.Петровція. – К.: Молодь, 1983. – С.22.
2. Балла Л. Біля могили Шевченка // З весною в серці: Зб. віршів / Ред. П.Скунць. – Ужгород: Закарпатське обласне книжково-газетне видавництво, 1963. – С.124-127.
3. Гренджа-Донський В. Твори: У 12 т. / В. Гренджа-Донський. – Вашингтон, 1988. - Т. 10: Спогади. Листи. – 518 с.
4. Історія Ужгорода: Історичний нарис / Е.Балагурі, В.Зілгаров, О.Мазурок та ін. – Ужгород: Карпати, 1993. – 219 с.
5. Медве З. Перші переклади поезій Петефі на Закарпатті / З.Медве // Дукля - 1981 - № 6. – С.49-59.
6. Петефі Шандор Поезії / Ш.Петефі; перекл. Л.Первомайський - К.: Дніпро, 1972. – 374с.
7. Петефі Шандор Собр. соч.: В 3 т. – Т.3. / Ш.Петефі - Будапешт: Корвина, 1979. - 443с.
8. Панчук Н. Енергія добра. Репортаж з відкриття в Ужгороді літературного музею Шандора Петефі / Н.Панчук // Закарпатська правда. – 1991. – 1 січня.
9. Пам’ятник Шандору Петефі відкрито! // Вісник Берегівщини - 1991 - 19 березня
10. Пагіря В. Загадковий Петрович. Літературний пошук правди про угорського поета Шандора Петефі./ В.Пагіря – Ужгород: Патент, 1998. – 248с.
11. Ряшко М. І Петефі прийшов у бронзі / М.Ряшко // Вісті Ужгородщини – 1990 - 4 жовтня.
12. Сильвай И.А. (Уриил Метеор) Избранные произведения. / И.А.Сильвай– Братислава: Словацкое издательство художественной литературы, 1957. – 407с.
13. Скунць П. Петефі // Скунць П. Один: вірші, поеми, балади, мініатюри. / П.Скунць – Ужгород: Два кольори, 2000. - 536 с.
14. Шкробинець Ю. Іван Плешкан і невідомий автор / Ю.Шкробинець // Закарпатська правда – 1968 - 29 вересня.
15. Шкробинець Ю. Угорська арфа: Переклади з угорської класичної та сучасної поезії. / Ю.Шкробинець – Ужгород: Карпати, 1970. - 219 с.
16. Шкробинець Ю. І знову – Петефі // Шкробинець Ю. Може в Лету не кане ім’я... : Поезії. – Ужгород: Карпати, 2007. – С.195.
17. Штернберг Я. Спадщина Петефі у нашому краї / Я.Штернберг // Карпати kalendarijium - 1973. – С. 26 - 29.

Ур Людвіг Людвігович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри угорської філології УжНУ.
Маляр Любов Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки УжНУ.